

**ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΣΑΒΒΑΤΟ 10 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2022
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ**

A. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1.

α.

1. Σωστό («διό και ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος ... θαυμασίων»)
2. Λάθος («σχεδόν γάρ πάντων ... ῥαστώνην ... ἤρξατο ζητεῖσθαι»)
3. Σωστό («Βάναυσον δ' ἔργον .. τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς .. ἢ τὴν διάνοιαν.»)

β.

1. β
2. β

B1.

Ο Αριστοτέλης τοποθετεί στην αρχή του φιλοσοφικού στοχασμού ένα πάθος, τον θαυμασμό («θαυμάζειν»). Στη σημασία του ρήματος «θαυμάζω» υπάρχει η έννοια της (ευχάριστης ή δυσάρεστης) έκπληξης, άρα και της αμηχανίας, όσο και της περιέργειας και του θαυμασμού. Το «θαυμάζειν» αποτελεί και για τον Πλάτωνα αρχή της φιλοσοφίας: «έντονα ο φιλόσοφος βιώνει την έκπληξη και τον θαυμασμό και δεν είναι άλλη η αρχή της φιλοσοφίας παρά ακριβώς αυτή» γράφει στον «Θεαίτητο».

Ο άνθρωπος ένιωσε έκπληξη, απορία και θαυμασμό αρχικά για τα: **α)** παράξενα της καθημερινής ζωής (πρόχειρα τῶν ἀτόπων) όπως για παράδειγμα, γιατί ο μαγνήτης έλκει τα σιδερένια αντικείμενα, τι είναι το ουράνιο τόξο, οι κεραυνοί, γιατί το νερό της θάλασσας δεν αυξάνεται, ενώ χύνονται σ' αυτή τόσοι ποταμοί και **β)** στη συνέχεια για τα πιο σημαντικά φαινόμενα (περί τῶν μειζόνων) όπως για τις φάσεις

της σελήνης την φαινομενική κίνηση των άστρων στον ουρανό, τη δημιουργία του σύμπαντος κ. α. Ο άνθρωπος λοιπόν, βιώνει απορία (α (στερητικό) πόρος), βρίσκεται σε αδιέξοδο και αμχανία, αδυνατεί να καταλάβει και να εξηγήσει τον κόσμο που τον περιβάλλει, ο κόσμος της εμπειρίας χάνει τον αυτονόητο χαρακτήρα του. Να τονίσουμε εδώ ότι ο Αριστοτέλης (Μετά τα Φυσικά) χρησιμοποιεί μια παρομοίωση που μας φέρνει στον νου την πλατωνική αλληγορία του σπηλαίου: παρομοιάζει την διάνοια που βιώνει απορία με τη διάνοια που είναι δεμένη και επιδιώκει να λυθεί. Αυτή η απορία είναι η αφετηρία της φιλοσοφικής αναζήτησης. Αυτή κάνει τον άνθρωπο να συνειδητοποιήσει την άγνοια του, να αρχίσει να θέτει φιλοσοφικά ερωτήματα για τον κόσμο και την ύπαρξή του με στόχο να υπερβεί την άγνοια. Η φιλοσοφία, επομένως, όπως δείχνει και η ετυμολογία της λέξης «φιλῶ + σοφία», είναι η αγάπη για τη γνώση και τη σκέψη για την πνευματική καλλιέργεια. Αποσκοπεί στην καθαρή γνώση όχι στη χρησιμότητα, συνδέεται με την αναζήτηση της αλήθειας, αφού ήδη από την αρχαιότητα το ρήμα «φιλοσοφῶ» είχε αρχίσει να αποκτά την ειδικότερη σημασία που έχει σήμερα: «στοχάζομαι, αναζητώ, ερευνώ σε έκταση και βάθος τη φύση των πραγμάτων και την αλήθεια των όντων, τη γνώση, τις αξίες κτλ.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι ο Αριστοτέλης ανάγει τον φιλοσοφικό στοχασμό σε μια πρωτογενή έκπληξη και περιέργεια. Με την προσπάθεια του να αναζητήσει την αιτία της φιλοσοφίας γίνεται και ένα είδος πρώτου ιστορικού της φιλοσοφίας. Πριν απ' αυτόν δεν είχε επιχειρήσει κανείς κάτι παρόμοιο, να προσδιορίσει δηλαδή πότε, γεννήθηκε ή πώς εξελίχθηκε η φιλοσοφία. Μας δίνει επομένως το πρώτο δείγμα γραφής της ιστορίας της φιλοσοφίας. Βέβαια ο Αριστοτέλης επιχειρεί αυτή την ιστορική αναδρομή της φιλοσοφικής σκέψης για να επιβεβαιώσει τις δικές του φιλοσοφικές απόψεις σχετικά με τις αρχές και τα αίτια των όντων. Γλωσσικά στοιχεία που φανερώνουν την ιστορική ματιά του Αριστοτέλη για το πως οι άνθρωποι άρχισαν να φιλοσοφούν είναι **α)** η χρήση χρονικών προσδιορισμών για να αναφερθεί τόσο στις αρχές της φιλοσοφίας (το πρώτον) όταν εμφανίστηκαν οι πρώτοι φιλόσοφοι (π.χ. ο Θαλής, ο Ηράκλειτος κ.α.), όσο και στο παρόν της φιλοσοφίας (νῦν) για να δηλώσει ότι ανά πάσα στιγμή η έκπληξη είναι αφετηρία φιλοσοφίας. **β)** η διπλή χρήση του ρήματος «ἄρξομαι» (ἤρξαντο, ἤρξατο) για να αναφερθεί στις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης.

B2.

Ο Αριστοτέλης παρουσιάζοντας τις προσωπικές του απόψεις για την παιδεία δεν απορρίπτει εντελώς τη χρησιμοθηρική εκδοχή της παιδείας, αφού συνδέεται με τη μετάδοση πρακτικών γνώσεων που θα διευκολύνουν τον πολίτη στις καθημερινές του ασχολίες και στη διαχείριση των ιδιωτικών του υποθέσεων. Θέλοντας να γίνει περισσότερο σαφής, διαιρεί τις ασχολίες σε **α)** όσες ταιριάζουν σε ελεύθερους πολίτες (ἐλευθέρια ἔργα), οι οποίες ασκώντας το σώμα, τον νου και το ήθος του ελεύθερου πολίτη συντελούν στην ολοκλήρωσή του και **β)** σε όσες ταιριάζουν σε δούλους (ἀνελευθέρια ἔργα). Αυτές είναι οι χειρωνακτικές κυρίων ασχολίες οι οποίες υποβιβάζουν τον άνθρωπο γιατί φθείρουν το σώμα καθιστούν αγροίκο, άξεστο (βάνανυσον) τον άνθρωπο και αμβλύνουν τις νοητικές του ικανότητες απομακρύνοντας τον από την κατάκτηση της αρετής. Διευκρινίζει, λοιπόν, ότι από τις χρήσιμες, αναγκαίες γνώσεις οι νέοι πρέπει να διδάσκονται μόνο όσες ταιριάζουν σε ελεύθερους ανθρώπους, όχι όσες συνδέονται με ευτελείς εργασίες. Δεν αρμόζει στους ελεύθερους ανθρώπους να αναζητούν τη χρησιμότητα σε κάθε γνώση γιατί οδηγούνται στη μονομέρεια.

Έργο, λοιπόν, της παιδείας που ταιριάζει στους πολίτες, στους ελεύθερους ανθρώπους δηλαδή και ικανούς να υπηρετούν την πόλη δεν πρέπει να είναι μια επαγγελματική κατάρτιση ώστε να μάθουν κάποια τέχνη για να βιοπορίζονται. Έργο της είναι η διάπλαση σώματος και πνεύματος του ελεύθερου ανθρώπου, έργο της είναι να εστιάζει στην καλλιέργεια της αρετής, στη γνώση.

Η παραπάνω θέση του Αριστοτέλη για την παιδεία που ταιριάζει στους ελεύθερους ανθρώπους, μια παιδεία απαλλαγμένη από τον χρηστικό, ωφελμιστικό χαρακτήρα μπορεί να συσχετιστεί με όσα λέει ο ίδιος φιλόσοφος στο κείμενο αναφοράς. Στο τέλος του κειμένου έχει καταλήξει με βεβαιότητα, ότι οι άνθρωποι επιδιώκουν την βαθύτερη γνώση της πραγματικότητας (φιλοσοφία) για χάρη της ίδιας της γνώσης και όχι για να εξυπηρετήσουν κάποια πρακτική σκοπιμότητα. Γι' αυτόν η φιλοσοφία είναι η μόνη «ἐλευθέρα» των επιστημών. Αυτή η συσχέτιση γνώσης/ φιλοσοφίας και ελευθερίας έχει διπλό χαρακτήρα. Δεν δηλώνει μόνο την αποδία σύνδεσης της γνώσης με την όποια πρακτική χρησιμότητα αλλά και το ότι ελεύθεροι άνθρωποι μπορούν να φιλοσοφήσουν αληθινά, όπως και το ότι ο

φιλοσοφικός στοχασμός καλλιεργήθηκε ιδίως σε πόλεις που είχαν κατοχυρώσει την ελευθερία και των οποίων οι πολίτες ζούσαν ελεύθεροι.

Το μοτίβο της ελεύθερης γνώσης ανάγεται στον Πλάτωνα και ο Αριστοτέλης το κάνει σαφέστερο με μια αναλογία: όπως χαρακτηρίζουμε ελεύθερο τον άνθρωπο που είναι αυτόνομος, που δεν υποτάσσει την δραστηριότητά του στην υπηρεσία άλλων σ' αντίθεση με τους δούλους (όπως φαίνεται και στα «Πολιτικά» του), έτσι θεωρούμε ότι η φιλοσοφία αποσκοπεί στη γνώση, όχι στην ικανοποίηση των πρακτικών αναγκών.

Καταληκτικά, η γνώση και η ελευθερία είναι αλληλένδετες, η παιδεία αποσκοπεί να δημιουργήσει ελεύθερους ανθρώπους αφενός και αφετέρου μόνο οι λεύτεροι άνθρωποι μπορούν να φιλοσοφήσουν αληθινά, οποιαδήποτε άλλη αναζήτηση της αλήθειας του κόσμου, υπό καθεστώς ανάγκης, είναι “μη γνήσια φιλοσοφία, μα κίβδηλη αλήθεια και ελευθερία”, όπως τονίζει και ο Κωσταράς στο παράλληλο κείμενο.

B3.

1. Λάθος 2. Σωστό 3. Λάθος 4. Λάθος 5. Λάθος

B4. α)

1. γ 2. α 3. στ 4. ε 5. β 6. δ

B4. β)

Η **πρόχειρη**, επιφανειακή προσέγγιση του ερωτήματος είχε ως αποτέλεσμα απώλεια πολλών βαθμολογικών μονάδων στο διαγώνισμα της Φυσικής.

Η κόσμια **διαγωγή** των μαθητών εντός του σχολείου αξιολογείται από το εκπαιδευτικό σύστημα θετικά.

B5.

Ο Αριστοτέλης ανάγοντας τον φιλοσοφικό στοχασμό στο «θαυμάζειν», στην έκπληξη, την απορία και τον θαυμασμό για τον κόσμο υποστηρίζει ότι αυτός έκανε τον άνθρωπο να συνειδητοποιήσει την άγνοια του και να αναζητήσει μέσω της φιλοσοφίας τις αρχές που διέπουν τον κόσμο, τα βαθύτερα αίτια των φαινομένων. Εύλογα, λοιπόν, συμπεραίνει ότι επιδίωξαν αυτή τη βαθύτερη γνώση της πραγματικότητας για χάρη της ίδιας της γνώσης (διά τό εἶδέναι) και όχι για να εξυπηρετήσουν κάποια ανάγκη, κάποια πρακτική σκοπιμότητα (οὐ χρήσεων τινός ἔνεκεν). Η φιλοσοφία για τον Αριστοτέλη είναι ελεύθερη επιστήμη, δεν συνδέεται με οποιαδήποτε πρακτική χρησιμότητα. Να τονιστεί εδώ ότι στο δοθέν χωρίο από το κείμενο αναφοράς ο συλλογισμός που συνδέει την φιλοσοφία με την ελευθερία, την απουσία ανάγκης δηλαδή, έχει υποθετικό χαρακτήρα γιατί ο φιλόσοφος θα το διερευνήσει και περαιτέρω, στη συνέχεια του κειμένου.

Τον συσχετισμό της ελευθερίας με τη φιλοσοφία τονίζει και στο παράλληλο κείμενο ο Γρ. Κωσταράς τονίζοντας ότι «ουσία του φιλοσοφείν είναι η ελευθερία». Καμία πρακτική, καθημερινή ανάγκη δεν έρχεται να ικανοποιήσει ο φιλοσοφικός στοχασμός όπως άλλες επιστήμες (π.χ. η γεωμετρία, η αρχιτεκτονική, η ιατρική κ.α.), υπάρχει για να άρει το πνευματικό αδιέξοδο του ανθρώπου όταν η καθημερινή εμπειρία δεν είναι αρκετή για να μας απαντήσει. Στόχος του είναι η γνώση, η σοφία, μιας κι όπως λέει ο συγγραφέας ο φιλόσοφος είναι «εραστής της γνώσης, επιθυμητής της σοφίας, φιλοθεάμων αληθείας», «δεν σύρεται πίσω από το άρμα των δεσμεύσεων».

Τέλος, όπως επισημαίνει και ο Κωσταράς και ο Αριστοτέλης σ' άλλο σημεία («Προτρεπτικός προς Θεμίσωνα». Ενότητα 2) το ότι η φιλοσοφία έχει ως στόχο την γνώση καθαυτή δεν σημαίνει ότι δεν έχει άλλες «πρακτικές χρησιμότητες». Είναι απολύτως χρήσιμη και ωφέλιμη σε κάθε έκφανση της ανθρώπινης ζωής. Στον «Προτρεπτικό» ο Αριστοτέλης λέει ότι εξασφαλίζει στον άνθρωπο τον ορθό τρόπο δράσης στον δημόσιο βίο και τον ωφέλιμο τρόπο ζωής σε ιδιωτικό επίπεδο.

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Για το θέμα το σχετικό με αυτό το ζήτημα πες μας, αν αυτός ο θεσμός που σχετίζεται με τα συμπόσια γινόταν σωστά, τι καλό τέλος πάντων θα έκανε σε εμάς; Για παράδειγμα, αυτό που τώρα λέγαμε, αν τύχαινε ένα στράτευμα σωστής διοίκησης, θα ερχόταν νίκη στον πόλεμο για όσους ακολουθούν, αυτό δεν είναι μικρό καλό, έτσι και στα άλλα. Αν ένα συμπόσιο θα διευθυνόταν σωστά, τι όφελος θα επερχόταν στην πόλη ή στους ιδιώτες;

Γ2.

Όταν οι πολίτες είναι πεπαιδευμένοι, αναπτύσσουν αρετές και ενεργούν σωστά τόσο στην ιδιωτική όσο και στη δημόσια ζωή. Στον πόλεμο επιπλέον μπορούν να δράσουν ηρωικά με αυτοθυσία και να νικήσουν. Σε αυτή την περίπτωση όμως, η νίκη δεν τους γεμίζει έπαρση, αλλά λόγω της παιδείας τους παραμένουν ταπεινοί.

Γ3.

α.

- **ἐλέγομεν:** λέξομεν, ἐροῦμεν
- **τυγχάνοι:** τεύξοιτο, τεξοῖτο
- **τοῖς ἐπομένοις:** τοῖς ἐψομένοις
- **γίγνοιτο:** γενήσοιτο, ἔσοιτο
- **ὀρθῆς:** ὀρθῆς, ὀρθοτέρας, ὀρθοτάτης

Γ3.

β.

«εἰ δ' ὅλως ἔρωτᾶτε παιδείας τοῦ παιδευθέντος»

Γ4.

α.

- **παιδός:** Υποκείμενο στη γενική απόλυτη μετοχή «παιδαγωγηθέντος»
- **εἶπεῖν:** Τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση «οὐ χαλεπὸν (ἐστί)»
- **εὖ:** Επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο «γίγνιντ' ἂν»
- **ὑβριστότεροι:** Κατηγορούμενο στο υποκείμενο «πολλοί» μέσω της μετοχής «γενόμενοι»
- **κακῶν:** Αντικείμενο του ρήματος «ἐνεπλήσθησαν»
- **δί' ὕβριν:** Εμπρόθετος προσδιορισμός της αιτίας στο ρήμα «ἐνεπλήσθησαν»

Γ4.

β.

«παιδαγωγηθέντος»: Πρόκειται για γενική απόλυτη υποθετική μετοχή. Σε αυτήν λανθάνει η υπόθεση που με απόδοση το «γίγνιντ' ἂν», σχηματίζει λανθάνοντα υποθετικό λόγο που δηλώνει την απλή σκέψη του λέγοντος και έτσι αναλύεται ως εξής: «εἰ δε συμπόσιον ὀρθῶς παιδαγωγηθείη»

Επιμέλεια: Κολοκυθά Δήμητρα

Μαντουβάλου Ηλιόχαρη

Νατάσα Νίκα